

Posudek disertační práce

Veronika Čapská: Řád servitů a rekatolizační romance – Sebeprezentace církevního řádu v habsburské monarchii (1613 – 1780).

Cílem předkládané disertační práce Veroniky Čapské bylo vytvořit „nejen empiricky, ale rovněž interpretačně bohatý text“, který by mohl přispět „k intenzivnější diskuzi o sebeprezenačních strategiích církevních řádů v habsburské monarchii v období raného novověku“ /o.c. s. 9/. Autorčino úsilí bylo naplno nejen ke shromáždění informací o genezi, podobě, vnitřním životě a vnějším působení jednoho dosud opomíjeného řeholního řádu, ale zejména k tomu, jak psát o této problematice jinak. Programová rezignace na „vyčerpávající faktografický přehled dějin řádu ve střední Evropě“ tak Veronice Čapské umožnila klást otázky po základních rysech, které řád (a jeho lidsky proměnlivá společenství konkrétních domů) charakterizovaly jako konkrétní, ale zároveň také imaginární komunitu. Problematika vlastní identifikace a ideálu, sdělovaná nejrůznějšími formami, pro něž autorka používá označení sebeprezentace, je v práci rozpracována ve třech velkých celcích. Zatímco první kapitola seznamuje čtenáře s prostředky sebeprezentace (tisky a grafikami, vizuálními a dramatickými prostředky), druhá a třetí kapitola reflektuje utváření a působení těchto prostředků jak uvnitř řádu, tak také vně – ve vztahu k různým vrstvám soudobé společnosti.

Ztvárněná myšlenka, jež tvůrčím způsobem navazuje na ideu Ervinga Goffmana a další historické práce, které se problémem sebeprezentace zabývaly ve světském prostředí, je pro posuzovanou práci darem i omezením zároveň. Společně s dalším konceptem, který se prosadil i v názvu práce – totiž literárněvědným pojetím romance Northropa Freye – oba pojmy vytváří a určují vyprávěcí schéma, vně něhož zůstala nejen mnohá fakta, ale také další interpretační možnosti. Je to patrné zejména na poslední velké kapitole, věnované recepci řádu a jím utvářeného obrazu okolní společností. Je přirozené, že se autorka zaměřila zejména na příklady dobrých vztahů a zmiňuje tak podporovatele ze strany šlechty, měšťanů i světského duchovenstva, k dokreslení obrazu však schází zřetelněji nastíněná odvrácená strana téhož modelu – tedy případy, kdy pečlivě utvářená pověst nezapůsobila a došlo k nedorozumění či střetu.

V jiném příspěvku (*Konkurrenz der Frömmigkeitsmodelle und ordensinterne Innovation. Serviten nördlich den Alpen im 17. und 18. Jahrhundert*, Bohemia 48, 2008 č. 1 s. 116 – 129) autorka sama zmiňovala jisté „konkurenční“ pnutí mezi různými mendikantskými řády, jejichž oblíbené a popularizované formy zbožnosti si mohly konkurovat: Servité svým škapulířem mohli být zaměnitelní s proslulejším škapulířem karmelitánským, servitská pobožnost zvaná *via matris* odkazovala na mnohem známější křížovou cestu, na jejímž šíření se výhradně podíleli františkáni (autorka se této formě zbožnosti věnovala v článku *Via Matris – eine Parallele zu Via Crucis? Der Servitenorden als ein Träger der Marienfrömmigkeit (1620-1780), Zum Einfluss der Umwandlung der Ordensidentität auf die Wallfahrtspraxis*, in: Daniel Doležal, Hartmut Kühne (edd.), *Wallfahrten in der europäischen Kultur. Tagungsband Příbram, 26. – 29. Mai 2004, Frankfurt am Main 2006*, s. 439 – 452). A zatímco vzhledem k jezuitům, jejichž působení i vliv se zaměřovalo jiným směrem, vystupují servité s vděčností za podporu a pomoc (autorkou připomínaná participace jezuitů na servitských slavnostech /s. 69, 74/), ve vztahu k ostatním mendikantským řádům se mohla objevit určitá rivalita. Jako konkurenci mohli vnímat servity i faráři míst, v nichž nové konventy vznikaly – je otázkou, zda autorkou popsána koexistence a spolupráce s jaroměřickými duchovními nenašla svou protiváhu ve sporech, jaké se v této době objevují mezi akty biskupských konzistorií a týkají se doby bohoslužeb, kázání, fundací či štolových poplatků – tedy mendikantským domem ohrožovaných práv a příjmů místní farnosti.

Přestože vně předkládané práce zůstaly i další autorčina zjištění a již publikované postřehy (například prokazatelná obliba, kterou řád svou mariánsky zaměřenou spiritualitou získával u žen různých stavů a kterou podtrhla i beatifikace Tomáše Corsiniho, uctívaného jako patrona těhotných žen /práce vzpomenuť na s. 10 v pozn. 20 byla publikována jako *Spiritualita servitů z genderové perspektivy. Příspěvek ke zkoumání podob barokního mariánského kultu na příkladu specifického řádového modelu*, in: Martin Nodl – Daniela Tinková (eds.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 71-93/), je posuzovaná studie pozoruhodným dokladem různých strategií, které mohl použít méně významný a ve středověku v Zápálpi jen minimálně rozšířený řád pro svou expanzi do zemí habsburské monarchie. Veronice Čapské se nepochybně podařilo zachytit jádro a plasticky vystihnout způsoby a postupy sebe prezentace, které zvyšovaly popularitu řádu jako celku a přinášely mu nové podporovatele, domy i uchazeče o vstup.

Zatímco úspěchy zvolených strategií se autorce podařilo plně a plasticky vystihnout, je škoda, že schází epilog, v němž servité (a nejen oni) poznali, že jimi zvolený a léta utvářený obraz řádu a významu jeho působení se rozchází se státem formulovaným ideálem prospěšnosti a užitečnosti řeholní instituce. (V této souvislosti je možné zmínit nejasné časové vymezení celé práce – zatímco rok 1613 je rokem zformování prvního servitského konventu přísné observance v Zápálpi, rok 1780 je v této souvislosti mezníkem spíše nejasným, neboť k sistaci velké části českých konventů a faktickému zániku české provincie došlo až o několik let později.)

Již popsany koncept sebe prezentace a poněkud literárněji působící idea romance dokazuje, že Veronika Čapská ve své práci využila široké množství anglicky a německy psané literatury, které dokázala aplikovat v různých – často neotřelých a inovativních – souvislostech. Rekatolizační romance servitského řádu odkazuje na celou řadu prací zahraničních historiků, ale také vědců z příbuzných humanitních oborů a je mimo jiné i dostatečným svědectvím o tom, jak autorka dokázala zužitkovat široce otevřený prostor česko-německého doktorandského kolegia, realizovaného na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Její práce tak svým zaměřením plně naplňuje téma kolegia Životní světy a komunikační struktury ve středoevropské společnosti 16. – 19. století – a to nejen zájmem o životní svět servitského konventu a způsob komunikace tohoto společenství s ostatními konventy, řádovým vedením, bližšími i vzdálenějšími dobrodinci či zformováním konceptu sebe prezentace. Zvláštní ocenění si zaslouží její snaha vnímat všechny servitské zápalské konventy (tedy nejen domy v Čechách a na Moravě). Toto středoevropské rozšíření – vyžádané zprvu spíše velkým nedostatkem zachovaného pramenného materiálu – se ukázalo jako velmi šťastné a otevřelo nejen prostor pro komparaci, ale také pro zřetelnější a obecně platnější formulaci popisovaných jevů.

Zvláštní ocenění si zaslouží shromáždění literatury se specificky servitskou problematikou, která je v našich zemích neznámá a nedostupná. Veronika Čapská ji prostudovala zejména díky dvěma římským pobytům v generálním archivu servitů a na řádovém historickém ústavu a obdobně dokázala využít i své badatelské pobyty v živých konventech ve Vídni a Innsbrucku. Budoucí badatel dějin kteréhokoliv servitského kláštera i dějinách řádu jako celku tak má k dispozici základní bibliografii.

Velký rozhled autorky po soudobých servitanech je v práci vyvážen znalostí někdejší servitské produkce. Ostatně rozборы některých starých tisků, včetně jejich grafického doprovodu, jsou první a nejrozsáhlejší částí celé práce. A přestože autorka zmiňuje spíše komplementární roli diplomatických pramenů ve své studii, musí posuzovatel znaly fragmentálnosti a roztržiténosti archivních pramenů dochovaných k zmíněnému tématu žasnout, co vše se jí podařilo objevit. Kromě několikaletého výzkumu v českých a moravských archivech bádala Veronika Čapská zejména v generálním archivu řádu v Římě, provinčním archivu ve Vídni i archivu servitského konventu ve Vídni, a dokonce také ve

vatikánském archivu a knihovně. Škoda, že za stručným seznamem prostudovaných signatur se ukrývají autorkou objevené a často spíše jen mimochodem zmíněné prameny – soubory zajímavé korespondence, relace, nevydaná historie řádu Klaudia M. Güffela či zlomek nejstaršího diára pražského konventu... Autorku nepochybně ctí, že v seznamu udává jen využití prameny, přesto by budoucí badatel uvítal podrobnější popis tak pečlivě provedené heuristiky v institucích běžně nefrekventovaných a spíše nedostupných. Obdobný příspěvek, jímž Veronika Čapská charakterizovala fondy a uspořádání generálního archivu na stránkách Archivního časopisu, by potřebovaly i ostatní – provinciální archiv, archiv konventu ve Vídni. Jsem přesvědčena, že všichni budoucí badatelé by byli za podobné charakteristiky fondů a pramenů vděční.

Předložený text by si nepochybně zasloužil publikování, aby tak mohl oslovit větší množství zájemců o dějiny řádů i středoevropského prostoru v 17. a 18. století. Domnívám se, že právě kvůli tomuto širšímu okruhu čtenářů by Veronika Čapská měla překonat svůj ostych z citace sebe sama a do této práce integrovat i své dřívější studie a články, které podtrhují další charakteristiky řádu. Tato zjištění týkající se speciálních forem servitské spirituality či jejího genderového aspektu jsou velmi cenná a mohla by zajímavým způsobem doplnit již uváděný koncept sebe prezentace. V úvodu by bylo vhodné charakterizovat uspořádání fondů a charakter důležitých pramenů (ve smyslu předchozího odstavce) a závěrem se pokusit o nějaké faktografické shrnutí. Autorka právem kritizuje údaje Bubnovy Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společenství katolické církve, ovšem právě její encyklopedické zpracování a snadná dostupnost z ní budou dělat stále využívanou příručku. Jedinou možností, jak odstavit a nahradit tuto encyklopedii je zpracovat konkrétní konventy obdobným způsobem a doplnit či opravit chybně tradované údaje.

To jsou však náměty pro další rozšíření práce pro širší laické publikum. **Posuzovaná disertační práce je obsahově sevřená, interpretačně podnětná, důkladně zakotvená v odpovídající literatuře a heuristicky nesmírně poctivá. S radostí ji tedy doporučuji nejen k publikaci, ale zároveň také k obhajobě na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy.**

Protože je však obtížné zde najít větší opomenutí (u grafů seznamujících s skladbou, počtem a objemem zbožných nadání určených jednotlivým servitským konventům v Praze u sv. Michala, ve Vídni, Králíkách, Jaroměřicích nad Rokytnou a Rabštejně nad Střelou postrádám uvedení období, v němž jsou fundace sledovány /s. 146 – 149/), proto bych zmínila téma, na něž mne přivedla myšlenka, autorkou nahozená v úvodu práce. Jak se lišila schémata a případně i formy sebe prezentace u jednotlivých řeholních řádů působících v pobělohorském období v českých zemích? Jak sebe prezentace řádu reagovala na dobová očekávání a myšlenkové stereotypy?

Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D
Katedra historie Filozofické fakulty
Univerzity Palackého v Olomouci

V Brně 20. dubna 2009